

Алесь Сімакоў: Індзейцы, індэйцы, індыяне (індыяны) або індыянцы?

Анатацыя. Разглядаецца ўжыванне асноўных слоў, якімі называліся карэнныя жыхары Амерыкі (за выключэннем эскімосаў і алеутаў). Акрамя найбольш распаўсюджанай формы "індзейцы" фіксуецца яшчэ тры (і ў беларускамоўных тэкстах для абазначэння індзейцаў ужываюць таксама слова "індыйцы"). Пра гэта сведчаць і формы з "Нашай нівы". Мы даем некаторыя прыклады з твораў вядомых аўтараў. Часам дзве і больш формы сустракаюцца ў адным і тым жа выданні. Прыметнік "індыянскі", ужыты ў пэўным тэксце без этноніма-назоўніка, не дазваляе вызначыць, "індыяне" або "індыяны" - выбар аўтара ("індыянскае дзічы" ў рукапісе верша "Мае коляды" А. Гаруна (1905) - першы вядомы нам прыклад з асновай "інд"). Назвы "індзейцы", "індэйцы", "індыяне" або "індыяны" і "індыянцы" ў цэлым не супрацьстаяць адна адной, таму "барацьбой" ужыванне гэтых варыянтаў можна назваць толькі іранічна. Але гэта адлюстроўвае ўплывы - найперш польскі і рускі, - якія садзейнічалі ўзнікненню альтэрнатывы. Вялікага ідэалагічнага значэння пры выбары форм мы не бачым, хаця ў эміграцыі адрозненні ад "савецкай" асноўнай формы даволі падкрэсленыя. Як кампраміс у слоўнік канадскай беларускі В. Пашкевіч уключаныя, у дадатак да слоў "індыянін", "індзейка", "індыяне", і словы "індзеец", "індыянка", "індзейцы". Беларуска-індзейскае таварыства зрабіла шэраг спроб высветліць пазіцыю прафесійных мовазнаўцаў, у т.л. у Інстытуце мовазнаўства. Некаторыя з іх самі прапаноўвалі "неалагізмы", якія не прыжыліся.

Знаходзячыся паміж Захадам і Усходам і больш, чым суседзі з поўдня і поўначы - Украіны, Літвы і Латвіі, прэтэндуючы на культурную "нееўрапейскую" самастойнасць, Беларусь у моўным плане зазнала ўплывы галоўным чынам з Расіі і Польшчы, таму на нашай глебе з'явіліся і "індзейцы", і "індыяны", хаця першыя, зразумела, "перамагаюць". Але як ішла "барацьба" паміж імі?

Гаворка цяпер не пра назву "барацьбітоў"- "індзеец" - індзеецтыка таксама часам называецца індыяністыкай (хоць гэта - вывучэнне Індыі), а індзеецы - індыяністамі (напрыклад, у артыкуле пра Сат-Ока ў Вікіпедыі).

Нас цікавіла гісторыя і сучасны стан, тэндэнцыі ўжывання слоў "індзейцы", "індэйцы", "індэйцы", "індыяны", "індыяне", "індыянцы", а таксама "індыйцы", "індзіяны" (а яшчэ і "індзіяны") як абазначэнне - памылковае або "правільнае" - індзейцаў. Наступнымі пытаннямі былі выразы, якія замянялі гэтыя словы, што паходзілі ад Індыі, а таксама этнонімы асобных індзейскіх плямён, народаў. Апошняя тэма - неабсяжная і няпростая для распрацоўкі.

Пастаноўка пытання пра беларускую агульную назву для індзейцаў рабілася, напрыклад, у лістах мовазнаўцу-беларусісту Вінцуку Вячорку, у Інстытут мовазнаўства і ў гэты інстытут, але на імя В. Лемцюговай:

№ 228 / 1 Тэрміналагічная камісія 30.12.1992 г.:

"Паважаная Валянціна Пятроўна!

*Вывучаем індзеянiзмы ў беларускай мове - з асаблівай увагай да апелятываў (у нашай картатэцы зарэгістравана 192, уключаючы формы, у т.л. правапісныя; па кожнаму - "поўны" лексікаграфічны комплекс, можам забяспечваць Ваш інстытут экспертнымі даведкамі, але спадзяёмся і на дапаўненні з Вашых матэрыялаў). Фіксуем усе індзейскія этнонімы, якія сустракаюцца ў беларускіх тэкстах, а таксама тапонімы індзейскага паходжання (іх сотні). Звярнулі ўвагу на Вашу з Г. У. Арашонкавай "ініцыятыву" ў "Слоўніку цяжкасцей беларускай мовы" (1987): **індзіянка** (каб адрозніць ад індыянки з Індыі?). Дарэчы, М. Р. Суднік і І. П. Лобан у "Арфаграфічным слоўніку" (1948) прапанавалі: **індзеенка**. Як бы Вы гэта пракаменціравалі?*

Дадаём інфармацыю з пытаннем па А. Я. Багдановічу. Магчыма, паўночнаамерыканская тапанімія сабрана ў рукапісным "нескарочаным" варыянце?

Па праблеме этноніма "індзейцы" ў старажытнабеларускай мове пісалі ў інстытут 19.5.92 № 122 (але адказу не атрымалі).

З павагай Алесь Сімакоў, выканаўчы сакратар БІГ".

Згаданы вышэй ліст у ІМ гучаў:

"Паважаныя таварышы!

Пры складанні "Гістарычнага слоўніка беларускай мовы" Вашымі супрацоўнікамі выкарыстаны пераклад "Хронікі ўсяго свету" М. Бельскага. Хто з іх працаваў менавіта з гэтым тэкстам? Ці маеце Вы копію? Шэраг прычын перашкодзіў нам прагледзець рукапіс у Ленінградзе і зрабіць копію "амерыканскіх" старонак. Былі б Вам удзячны за тэксты з Вашай картатэкі па вакабулах "индиец", "индеец", "индийчик", "индыйчик", "индейчик", "индове", "индейских", "индийских" і іншых ад тапоніма "Індыя", які даў сучасны этнонім і для карэнных жыхароў Амерыкі. Гэтыя важныя звесткі выкарыстаем у нашым даследаванні беларуска-індзейскіх сувязей.

З павагай Алесь Сімакоў, выканаўчы сакратар".

Адказу не было і на ранні ліст да Вінцука Вячоркі (18.04.1988):

"Як бы ты асабіста пракаменціраваў ініцыятыву Арашонкавай і Лемцюговавай (уласна кажучы апошняй) у "Слоўніку цяжкасцей беларускай мовы"? Маецца на ўвазе "індзіянка" замест раней прынятай (прынамсі ў слоўніках) "індыянкi" (у тым ліку як адрозненне ад індыйскай індыеанкі). Наогул, этналімічная праблема "індзейцаў" вартая падрабязнай распрацоўкі і ўжо, як нам здаецца, выклікае "шумную" дыскусію.

Будзем вельмі ўдзячны за адказ.

Ад імя беларускі братоў-індэаністаў (так!) [...]"

"Індэаніст", "індэаністыка" - гэта нашы раннія, не зусім правільныя версіі слоў, якія запазычаныя з рускай мовы, - індэаніст (індэаніст), індэаністыка (індэаністыка). Яны ўжываюцца ў 1987 і 1988 гг. у некаторых нашых дакументах, лістах і нават у назве бюлетэня.

З польскага боку тэрмін індэаніст (indianista), які значыць *"спецыяліст, які займаецца мовамі і культурай індзейцаў"* (часам бывае звязаны не з індзейцамі, а з Індыяй), згодна са "Слоўнікам польскай мовы" (1961, т. 3, с. 190), упершыню быў лексікаграфічна зафіксаваны ў "Слоўніку польскай мовы" (1861), складзеным з удзелам ураджэнцаў Беларусі А. Здановіча, М. Богуша-Шышкі, В. Каратынскага.

У перыяд пасля рэформы 1861-га і паўстання 1863 г. і да рэвалюцыі 1917 г. у Расійскай імперыі адзначанае з'яўленне вялікай колькасці амерыканісцкай літаратуры; у Еўропе і Амерыцы ў гэты час працягваецца станаўленне амерыканістыкі (індэаністыкі) як навуковай дысцыпліны. У еўрапейскіх мовах узмацнілася неабходнасць разабрацца з "індыйскай" спадчынай у найменнях карэнных жыхароў Амерыкі. Алеутаў і эскімосаў, хаця і не заўсёды, удавалася "аддзяляць" ад гэтай праблемы, пакуль "паліткарэктныя" амерыканцы не вынайшлі выраз, які стварае праблему ў адносінах і да карэнных аляскінцаў-неіндзейцаў, і яшчэ больш - да значна больш шматлікіх у ЗША індзейцаў, бо пры ўжыванні "Native Americans" няма пэўнасці, пра каго ідзе гаворка - ці не алеуты, эскімосы і нават гавайцы маюцца на ўвазе ў тым ці іншым выпадку.

У сувязі з тым, што Індыя мае намер увесці замест традыцыйнай назвы іншую, традыцыйную ў іншым сэнсе - Бхарат, можа ўвайсці ў шырокі ўжытак палітонім бхаратцы замест індыйцы, і тады ў еўрапейскіх мовах, што не адрозніваюць індыйцаў і індзейцаў у словах тыпу Indian, можа стварыцца сітуацыя, якая спрашчае ўжыванне асновы "індыян", - калі Indians могуць быць асноўнай назвай для карэннага насельніцтва "Амерык" з меншай пагрозай блытаніны.

Старабеларускамоўная літаратура як крыніца звестак пра абазначэнне індзейцаў нашымі далёкімі продкамі вывучаная слаба - проста пакінем гэта ў баку на нявызначаны тэрмін.

Рускамоўныя і польскамоўныя выданні на тэрыторыі Беларусі таксама бедныя на амерыканістыку ў цэлым і тым больш індзеяністыку - напрыклад, цікавыя этнаграфічныя творы, дзе няма пра індзейцаў, беларуса М. Доўнар-Запольскага выйшлі ў Вільні і Кіеве, - падобныя кнігі не выходзілі на тэрыторыі Беларусі па прычыне не зусім рацыянальнай, але зразумелай. "Індзейцы" - вялікая рэдкасць у дарэвалюцыйным друку Беларусі.

Дарэчы, аўтары, якія выкарыстоўвалі ў сваіх працах літаратуру на англійскай, французскай, нямецкай і іншых мовах, нярэдка вымушаны былі ў цяжкіх выпадках даваць індзейскія этнонімы ў арыгінале. Так, М. Доўнар-Запольскі прыводзіў беларуска-індзейскія паралелі з прыкладах па *Miztecas* (міштэкі) і *Creek* (крык). У "Нашай ніве" слова "індзейцы" з'явілася на кірыліцы і лацінцы. Артыкул В. Ластоўскага, дзе ёсць пра "індзейцоў", надрукаваны, ужо пасля рэвалюцыі, і лацінкай (**indziejcou** - з дыякрытычным знакам на канцы).

Ластоўскі пад псеўданімам "Ю. Верашчака" ў 1913 г. у "Нашай ніве" змясціў рэзкі артыкул, за, вядома ж, беларускую самабытнасць і супраць здольнасці прыстасоўвацца, пад назвай "Літаратарам з кальцом у носе". У ім і такое: *"Нашы рэнегаты забіраюцца ў недры [так] нашай паззі і мовы і як еўрапейцы ад чырвонаскурых індзейцоў [так], за тытунь, гарэлку і сіфіліс - вырываюць нашы векавечныя скарбы"* (цытуем з тэксту на лацінцы 1919 г., перавёўшы ў кірыліцу і ў сучасны правапіс - акрамя "індзейцоў").

Калі ў пачатку 20 ст. пачала з'яўляцца беларускамоўныя перыядычныя выданні, папулярная і нават навукова-папулярная літаратура і неабходна было даваць беларускія адпаведнікі ўласных імёнаў, для перадачы амерыканскіх тапонімаў, а потым і назваў народаў, уласна этнонімаў, на аўтараў і выдаўцоў уплывалі з аднаго боку польская, з другога - руская традыцыя.

А. Гарун ішоў іншым шляхам, чым Ластоўскі. ...*"індыянскае дзічы"* - такі радок з'явіўся ў рукапісе, датаваным 13 студзеня 1905 г. (верш створаны ў вёсцы Капанікі, апублікаваны толькі ў 1920 г.) - гэта быў першы яго вядомы верш.

У міжваенны перыяд назіралася вялікая блытаніна з тэрмінам для абазначэння карэннага насельніцтва Амерыкі. У Савецкай Беларусі праблема вырашылася, хаця і без 100-працэнтнага эфекту, пасля рэформы 1933 г., у Заходняй Беларусі - пасля далучэння да БССР / ССРСР у 1939 г., у эміграцыі - існуе дагэтуль.

З пачатку 20-х гг. у адных і тых месцах, аднымі і тымі аўтарамі або перакладчыкамі ўжываюцца, часам у адным выданні і нават на адной старонцы, варыянты "індзейцы", "індыйцы", "індэйцы", "індыяны" (гл., напрыклад, пераклад А. Таўбэ кнігі С. Севіна "Паўднёвая Амерыка" (1932), дзе сустракаюцца тры формы). У першым беларускамоўным аглядзе агульнага мовазнаўства ("Асноўныя пытанні мовазнаўства" (1926), пераклад з рускага выдання) П. Бузука ёсць згадка пра мову жэстаў "індыйцаў". Савецкія аўтары і перакладчыкі, якія працуюць галоўным чынам з рускай літаратурай, вымушаны выбіраць паміж двума варыянтамі перадачы рускага этноніма "индейцы" і пераадольваць блытаніну паміж "индейцами" і "индийцами".

Пасля рэформы 1933 г. індзейскія этнонімы пачалі перадавацца ў "набліжанай да рускай мовы" форме. Гэта ў першую чаргу датычыцца тэрміна "індзейцы", варыянты якога - індыяны, індэйцы і індыйцы - сустракаюцца далей час ад часу толькі як адхіленне ад правіл.

"Разнабою" ў значнай ступені спрыяла "нармалізацыя" формы "індыйцы" ў "Расійска-беларускім слоўніку" С. Некрашэвіча і М. Байкова (1928): "Индеец - **індыец**"; "Индийский - **індыйскі**". У 1933 г. фіксуецца і індыйцы, і індэйцы, і індзейцы. Два першыя варыянты даволі часта сустракаюцца на працягу наступных гадоў, а потым робяцца выпадкова-памылковымі.

У ковенскіх перакладных выданнях 1922 г. у залежнасці ад мовы, з якой робіцца пераклад, ужываюцца назвы **індзейцы** (кнігі В. Лункевіч, пер Г. Казячага, 1922) і **індыяне** (В. Остэрлэф і Я. Шустэра, пер. А. Смоліча, 1922).

З 1980-х гг. жаданне пэўнай часткі "адраджэнцаў" вярнуць мову да ўзораў, якія існавалі да 1933 г., прывяло да з'яўлення ў друку форм "індэйцы" і "індыяны" ("**індыянскі**"). "Этнонім" "індэйцы" зарэгістраваны ў перакладным артыкуле "Гомельскай праўды", назоўнік "індыяны" і прыметнік "індыянскі" - у публікацыях В. Мартыненкі ("Чырвоная змена"), А. Мяльгуя ("Наша ніва", дзе ў выніку з'явіўся варыянт назвы нашага таварыства - "Беларуска-індыянскае"). У выданнях на "адноўленай" "тарашкевіцы" рэдка, але фіксуецца як казус і форма "індзейцы" - у С. Верацілы ("Эквадорскія паданні" ў яго перакладзе ў час. "Бярозка", 1993), у С. Яновіча ("Сыцяна", 1993), Л. Сільновай ("Крышталёвы сад", 2000).

Нам слова "індзейцы" здавалася аптымальным, хаця ўспрымаецца яно як "частка дзяцінства", штосьці не вельмі сур'эзнае - замененае, напрыклад, на "амерынд", яно гучала б больш стыльна, эфектна і паважна. Для замены слова "індзейцы" ў ранні і найбольш актыўны праграматворчы перыяд намі прапаноўваўся і шматзначны "пераклад" слова Red - "чырвоныя" (як варыянт - скарачана ў множным ліку "чырвоны"; атрымліваецца, што ў адзіночным - "чырвон"?).

Ведаючы, што Г. Арашонкава і В. Лемцюгова ў "Слоўніку цяжкасцей беларускай мовы" (1987) прапанавалі нетрадыцыйную форму жаночага роду: "**індзіянка**", ужо не здзіўляешся, калі даведваешся, што ў 1948 г. М. Суднік і М. Лобан прапанавалі называць індзейскую жанчыну "**індзеенкай**". Апошняе не замацавалася, самі складальнікі "Арфаграфічнага слоўніка" ў далейшым адмовіліся ад яе. Форму "**індзіянка**" як варыянт назвы для індзейскай жанчыны мы таксама фіксуем рэдка, яшчэ больш рэдка - варыянты "**індыйка**", "**індзейка**".

Галоўны беларускі мовазнавец замежжа ўсіх часоў, відаць, - Валянціна Пашкевіч (Канада). У яе дапаможніку "Беларуская мова" (Fundamental Byelorussian) (у 2-х кн.) - "**індыянскі**" прыярытэт: "індыяне". Але ў яе "Ангельска-беларускім слоўніку" (пад рэдакцыяй С. Шупы, 2006) кампраміс: для Indian - 1. **індыянін, індзеец, індыянка, індзейка; індыяне, індзейцы**; 2. кожная з моваў амэрыканскіх **індыянаў**. Для жыхароў Індыі ў слоўніку - індыец, індыйка, індыйцы. Прыметнікі для індзейцаў - **індыянскі, індзейскі**, для індыйцаў - індыйскі. Галоўны ж аўтарытэт на Бацькаўшчыне - "Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі". Словы "**індзейскі**" і "**індзейцы**" ўжытыя як прыклады ў "законе 2008 г.". Тэкстам "Правіл..." карыстаемся ў выданні 2011 г.

ІНДЭЙЦЫ

Паглядзім, як называюцца індзейцы ў артыкуле аднаго з першых беларускіх лацінаамерыканістаў П. Кірушына "Маладая Амерыка" (1930) - ён напісаны ў Горы-Горках, у канцы публікацыі пазначана нават: "*С. -г. акадэмія*". Нарыс "*абставін творчасці, тэматыкі і настрояў*" маладых лацінаамерыканскіх паэтаў уключыў і кароткі агляд "*паэзіі спрадвечных жыхароў Індэ-Амерыкі*". "*Ці існуе яна наогул і хто з'яўляецца яе прадстаўнікамі?*" - задае пытанне аўтар і прыходзіць да высновы, што: "*чыста індэйская паэзія прадстаўлена толькі вельмі нязначнымі прыкладамі*". Прыклад таго, што можна назваць "*індэйскай прыгажосцю*", далі Аляксандра Пэральта і Гамаліэль Чурата, якія "*з'яўляюцца амаль чыстымі індэйцамі, па меншай меры, на тры чвэрці*", і ў сваіх творах, надрукаваных галоўным чынам у "Бюлетэні Ціцікака" і "Амауце". У якасці аднаго з лепшых вершаў Пэральты з яго кнігі "Анды" прыводзіцца верш "**Індэец** Антонію".

"*Літоўцы пачуваліся амаль як апошнія з магіканаў, і нездарма Оскар Мілаш называў іх "чырванаскурымі Еўропы"*". Мова "*ў выпадку Літвы, аточанай славянамі з аднаго боку, немцамі з другога, засталася адзіным знакам тоесамасці, як сёння для паўночнаамерыканскіх індэйцаў рэлігійныя абрады*" (Ч. Мілаш, пераклад з польскай, 1992).

ІНДЫЯНЦЫ

Больш ранні прыклад, эміграцыйны, ужывання слова "індыянцы" - Міхась Кавыль, "Ніягара" (1990):

"Бы Індыянцы-грабары

выграблі роў глыбокі

хвалі каб

не ўцякалі далёка".

Больш позні прыклад - з "Авантур студыёзуса Вырвіча" Л. Рублеўскай (2014): *"Вы, вашамось, так жадаеце даведацца, як жывуць бедныя індыянцы... Ці не варта мець, з чым параўноўваць? Запэўніваю - экзотыкі і дзікунства ў глухіх беларускіх вёсачках ніяк не менш, чым у пасяленнях ацтэкаў і майя".* Зразумела, што Рублеўская ўжывае гэтую назву "іранічна", не "сур'ёзна". У яе серыі пра Вырвіча можна сустрэць і "індыянаў" як працяг яе філалагічнага выкліку, і "кананічных" індзейцаў.

Індыянцы - гэта своеасаблівы "кампраміс" паміж польскімі **"Indianami"** і рускімі **"индейцами"**, "унія", "уніяцкі" варыянт назвы, які мае аналаг ва ўкраінскай мове (дзе **"індіанці"** - галоўная форма).

ІНДЫЯНЫ

У 3-м нумары першага часопіса для моладзі "Лучынка" (1914), які выдаваўся ў Мінску А. Уласавым, Цётка расказала, як індзейцамі ўжывалася неачышчанага газа (нафта): *"у паўночнай Амэрыцы індыяны так сама зналі газу і ўважалі яе за найноўшае лекаства"* ("ў" не ставіліся").

Хочацца адразу аднесці ўжыванне, якое ніжэй, да гэтай жа групы: *"Думка скарыстаць у творчасці матывы роднага краю з'явіліся [ў Русак] пры вывучэнні сімвалічнай мастацкай культуры іншага асяроддзя - індыянаў Паўночнай Амерыкі"* (Л. Маленка, 1993). Але ўсё ж індыяны ці індыяне былі б у назоўным склоне?

ІНДЫЯНЕ

Хаця і толькі называючы работу другой мастачкі, Т. Стагановіч, Л. Маленка ўказвае на асаблівасці мовы беларускіх амерыканцаў *"Таос: амерыканскія індыяне Пуэблэ"*.

Былы "амерыканец" А. Сянкевіч, пішучы пра Каларада ("Вандраванне Васіля", 1924-1926, 1932), заўважае: *"цяпер днём са свечкай ня знойдзеш тут індыяніна. Як тых*

зуброў у Белавежы, трымаюць у амерыканскіх запаведніках астаткі плямён былых
гаспадароў паўночнай Амэрыкі".

"Нічога не мог зрабіць дзікар-індыянін з сваім прымітыўным аружжам. Ня
утрымацца яму проці шалёнага агню.

Усё далей у глыб лясоў адыходзілі індыеане".

"Гісторыя кажа, што на месцы загінуўшага вольнага індыеаніна асеў чалавек
англясаксонскай расы".

З тых жа выпадкаў, калі не ясна, як было б у аўтара ў назоўным склоне: "індыяне"
або "індыяны": песні "індыян" - у артыкуле В. Шутовіча (старога "заходніка") пра
М. Забэйдун-Суміцкага (2001).

ІНДЫЯНСКІ

У некаторых аўтараў мы можам знайсці толькі прыметнік - "індыянскі".

Выраз "індыянская дзіч" гучыць ў паэме "Мае коляды" Алеся Гаруна (апублікаваная
толькі ў 1920 г., яна датуецца ў рукапісе: "Вёска Капанікі, 13 студзеня 1905 г."). Гэта
першы вядомы нам тэкст на беларускай мове і першы твор беларускай літаратуры,
дзе гаворка ідзе пра індзейцаў. Адначасова гэта і першы ўзор беларускай любоўнай
лірыкі з прыцягненнем індзейскага матэрыялу.

"За адно яе слова

Ўсё зрабіць я гатовы:

Купіць стрэльбаў, нажоў

Ды пайсці на звяроў

Індыянскае дзічы -

Стацца там паляўнічым...

Сярод стэпу пажараў

Увіхацца з Эмарам...

Дык за ўсю нагароду

Хацеў б мець яе згоду:

Што мяне не забудзе,

Што скакаці не будзе

Ўжо ніколі з баронам

(Нейкім там нарачоным!)

Ды аддасць мне з галовы

Сваю ўстужку ружову,

Як знак вечны ўспаміну...

Так кахаў я дзяўчыну!.. "

У лістападзе 1988 г. у газеце "Беларускі голас" з'явілася нататка пад загалоўкам "Індыянская нагорода Хмаранцы" (Магдалене Сіняк).

Матэрыял А. Нароўскай у газеце "Культура" (1993), прысвечаны выставе беларуска-амерыканскіх мастакоў, уключыў рэпрадукцыю акварэлі Ірэны Рагалевіч-Дутко "Індыянская вёска".

Для асобнага разгляду - назвы індзейцаў, утвораныя ад слоў на розных мовах, якія па-беларуску гучаць як карэнны (абарыгенны, аўтахтонны, тубыльны, тубыльчы, індыгенны, "спрадвечны"), першабытны (прымітыўны, "прымітыў"), дзікі ("дзікуны Амерыкі", "дзікія людзі" Амерыкі) і першы "першыя народы" або "першыя нацыі"), а таксама чырванаскуры ("*людзі з чырвонай скураю на целе*") і проста чырвоны (чырвоныя, "чырвоны народ"), "амерыканскія людзі", проста "амерыканцы" (у ранняй каланіяльнай гісторыі), тамтэйшы або тутэйшы амерыканец, антыпод. Інакш кажучы, словы і фразы, якія замяняюць слова "індзейцы". Бернардзінец Ювеналій Харкевіч стаў сведкам з'яўлення на капітуле, куды прыехаў і ён у Валенсію ў 1768 г., "*індзейцаў, амерыканскіх людзей*".

Літаратура:

Остэрлёф В., Шустэр Я. Сусветная гісторыя. Часць III-я: Гісторыя новых часоў / пер. на бел. мову А. Смоліч. Вільня, 1922.

Лункевіч В. Закон жыцця сярод жывёлаў і раслін / пералажыў (з расейскага) Г. Казячы. Коўна, 1922. (Індзейцы.)

Лункевіч В. Падводны сьвет / з 56-цю малюнкамі ў тэксце; з 7-га рас. выд. пер. А. Лубнеўскі. Мн., 1928. (Індзейцы.)

Гарун А. Мае коляды // Гарун А. Выбраныя творы / уклад., прадм., камент. У. Казберука. Мн., 2003. С. 179-189.

Гарун А. Мае коляды // Гарун А. Сэрцам пачуты зvon: паэзія, проза, драматургія, публіцыстыка / уклад., прадм. і камент. У. Казберука. Мн., 1991. С. 148-157.

Сумны А. Мае коляды. Вільня, 1920. (Сапраўднае прозвішча аўтара - Прушынскі, г.зн. тут Алесь Гарун пад яшчэ адным псеўданімам.)

Довнар-Запольский М. В. Белорусская свадьба в культурно-религиозных пережитках // Довнар-Запольский М. В. Исследования и статьи. Т. 1: Этнография, социология, обычное право, статистика, белорусская письменность / изд. А. П. Сапунова. Т. 1. Киев, 1909. С. 61-146.

Довнар-Запольский М. В. Белорусская свадьба в культурно-религиозных пережитках // Этнографическое обозрение. 1893. С. 61-88; № 2. С. 47-63; № 4. С. 26-83.

Довнар-Запольский М. В. Первобытные формы брака. М., 2011. (Артыкул "Першабытныя формы шлюбу" ўпершыню надрукаваны ў "Виленском вестнике" ў 1892 г.)

Довнар-Запольский М. В. Первобытные формы брака // Довнар-Запольский М. В. Исследования и статьи. Т. 1. Киев, 1909. С. 384-404.

Маленка Л. Амерыканскія беларусы і іх жыццё ў мастацтве (па старонках газеты "Беларус") // Культура беларускага замежжа. Кн. 2 / пад рэд. А. Сабалеўскага; склад. і прад. А. Сабалеўскага. Мн., 1993. С. 124-148.

Мілаш Ч. Старыя спрэчкі пра анклаў // Наша ніва. 1992. № 6. С. 2-3, 6-7.

Сянкевіч А. Вандраванне Васіля. Мн., 1932.

Słownik języka polskiego wypracowany przez A. Zdanowicza, M. Bohusha Szyszkę, J. Filipowicza, W. Tomaszewicza, F. Czeplinskiego i W. Korotynskiego z udziałem B. Trentowskiego. T. 1-2. Wilno, 1861.

Ales Simakou: Indzeitsy, indeitsy, indyiane (indyiаны) or indyianty?

(web-magazine "Culture. Nation", issue 33, April 2024, 114-124, www.sakavik.net)

Abstract. The use of the main words in Belarusian used to name the indigenous people of America (apart from Eskimos and Aleuts) is considered. In addition to the most common form "Indzeitsy" ("Indians"), three more are recorded (and the word "indyitsy" (i. e. East Indians) is also used to denote Indians in Belarusian texts). Forms from the Nasha Niva newspaper testify to this. We give some examples from the works of well-known authors.

Sometimes two or more forms occur in the same publication. The adjective "Indian", applied in a certain text without a noun ethnonym, does not allow us to determine whether "indyiane" or "indyiany" are the author's choice ("Indian wild" in the manuscript of the poem "Mae koliady" ("My Christmas (Carols)") by A. Garun (1905) is the first known example with the stem "Ind"). The names "indzeitsy", "indeitsy" [індэйцы], "indyiane" or "indyiany" and "indyiantsy" do not oppose each other in general, so considering the use of the variants can only be called ironic. But it reflects the influences - primarily Polish and Russian ones - that contributed to the emergence of alternatives. We do not observe a great ideological significance in choosing forms, although in emigration the differences from the "Soviet" basic form are quite emphasized. As a compromise, in addition to the words "indyianin", "indzeika", "indyiane", the words "indzeets", "indyianka", "indzeitzy" are included in the dictionary of V. Pashkevich, a Canadian Belarusian. The Belarusian - (American) Indian Society made a number of attempts to find out the position of professional linguists, including those at the Institute of Linguistics. Some of them themselves proposed "neologisms", which did not get accustomed.

Алесь Сімаков: Індзейцы, індэйцы, індыяне (індыяны) або індыянцы?
(веб-журнал "Культура. Нацыя", вып. 33, апрель 2024, 114-124, www.sakavik.net)

Анотацыя. Рассматривается употребление основных слов, которыми называются коренные жители Америки (за исключением эскимосов и алеутов) в белорусском языке. Помимо наиболее распространенной формы "індзейцы" фиксируются еще три (и в белорусских текстах для обозначения индейцев используется слово "індыйцы"). Об этом свидетельствуют формы из "Нашай нівы". Мы даем некоторые примеры из произведений известных авторов. Иногда две или более формы встречаются в одной публикации. Прилагательное "індыянскі", использованное в определенном тексте без этнонима-существительного, не позволяет определить, "індыяне" или "індыяны" являются выбором автора ("індыянскае дзічы" в рукописи стихотворения «Мои коляды» А. Гаруна (1905) - первый известный пример с основой "инд"). Названия "індзейцы", "індэйцы", "індыяне" або "індыяны" і "індыянцы" в целом не противостоят друг другу, поэтому "борьбой" употребление этих вариантов можно назвать лишь иронично. Но это отражает влияния - прежде всего польское и русское, - которые способствовали появлению альтернатив. Большого идеологического значения при выборе форм мы не видим, хотя в эмиграции весьма подчеркиваются отличия от "советской" базовой формы. Как компромисс в словарь канадской белоруски В. Пашкевич включены, в дополнение к словам "індыянін", "індзейка", "індыяне", і словы "індзеец", "індыянка", "індзейцы". Белорусско-индейское общество предприняло ряд попыток выяснить позицию профессиональных лингвистов, в т.ч. в Институте языкознания. Некоторые из них сами предлагали "неологизмы", которые не прижились.